

VII. RECENZJE I NOTY RECENZYJNE

Alberto Burdese, *Recensioni e commenti. Sessant'anni di letture romanistiche*, Wydawnictwo CEDAM, Padova 2009, t. 1 ss. VIII + 787, t. 2 ss. VIII + 778

W dzisiejszej polityce naukowej rośnie znaczenie kryterium tzw. miary oddziaływania (*impact factor*). Rozumie się go jako liczbę cytowań określonej publikacji. Jako argument na rzecz włączenia tego kryterium do instrumentarium oceny aktywności naukowej podnosi się, że służy ono promowaniu prac, które są rzeczywiście obecne w dyskursie naukowym. Krytycy oceny przy udziale *impact factor* prac z zakresu nauk społecznych podnoszą, że jest to kryterium niewiarygodne, mierzona elektronicznie liczba cytowań może być bowiem przypadkowa już z uwagi na niedoskonałości zastosowanego programowania. Wskazują nadto, że sam fakt cytowania pracy nie mówi nic o jej naukowej wartości. Można przypuszczać, że próba rozszerzania wykorzystania w naukach społecznych kryterium *impact factor* będzie przedmiotem dalszej dyskusji. Tworzy ona interesujący kontekst dla refleksji nad recenzją jako klasycznym, choć nie zawsze docenianym instrumentem krytyki naukowej. Konkretną podstawę do niej daje także prezentowana publikacja. Obejmuje ona bowiem recenzje, które padewski romanista i cywilista Alberto Burdese ogłosił drukiem w ciągu minionych sześćdziesięciu lat. Zbiór został opublikowany w ramach kierowanej przez Luigiego Garofalo serii wydawniczej „L'arte del diritto” (sztuka prawa). W krótkim wstępie redaktor serii podniósł w szczególności, że zebrane recenzje ilustrują, iż gatunek twórczości, do którego należą, może być uprawiany na najwyższym poziomie. Ukazują precyzję i szerokość prezentacji myśli innych, przyczyniając się skutecznie do ich oddziaływania i oceny.

Zbiór obejmuje 119 recenzji opublikowanych w latach 1950-2009¹. Z uwagi na obszerność powstrzymam się od wyciszczenia wszystkich objętych nimi prac. Obserwując wybór recenzowanych książek, widać, że przez pierwsze pięćdziesiąt lat tej aktywności, to jest do roku 2000, Alberto Burdese szeroko sięgał po publikacje wydane w różnych krajach i językach. Spośród 86 opublikowanych w tym okresie recenzji mniej niż połowę, bo 39, wydano po włosku. W ciągu ostatnich dziesięciu lat, gdy już dzięki Internetowi uzyskanie informacji o zagranicznej literaturze naukowej stało się znacznie prostsze, Burdese skupił swoją aktywność recenzyjną na pracach włoskich. Wcześniej, przez pół wieku, obejmował nią prace publikowane po angielsku, francusku, hiszpańsku, niemiecku i włosku, pochodzące także od autorów, dla których nie są to języki ojczyste (np. T. Giaro, K. Olivecrona, H.T. Klami). Można więc stwierdzić, że prezentowany zbiór recenzji obejmuje zasadniczy nurt opublikowanych w drugiej połowie XX wieku prac książkowych poświęconych prawu rzymskiemu; dominują wśród nich monografie z zakresu rzymskiego prawa majątkowego. Poza uwagą recenzenta nie pozostawały jednak też inne obszary studiów romanistycznych (np. D. Jonston, *On the singular book of Cervidius Scaevola*, Berlin 1987; G. Rizzelli, „*Lex Iulia de adulteriis*”. *Studi Sulla disciplina di „adulterium”, „lenocinium”, „stuprum”*, Lecce 1997). Jest kilka recenzji

---

¹ Zob. *Scritti di Alberti Burdese*, w: *Il ruolo della buona fede oggettiva nell'esperienza giuridica storica e contemporanea*, t. 1, ed. L. Garofalo, Padova 2003, s. 36-51.

podręczników (np.: G. Grosso, *Lezioni di storia del diritto romano*, Torino 1960; A. D'Ors, *Derecho privado romano*, Pamplona 1989; A. Guarino, *Diritto privato romano*, Napoli 1992) oraz książek pamiątkowych i publikacji zbiorowych (np.: „*Juris professio*”. *Festgabe für Max Kaser zum 80. Geburtstag*, Wien-Köln-Graz 1986; *La certezza del diritto nell'esperienza giuridica romana. Atti del convegno Pavia 26-27 aprile 1985*, Padova 1987). Uwzględnienie faktu, że wśród publikacji Alberto Burdese z zakresu prawa rzymskiego centralną rolę zajmuje prawo majątkowe, pozwala stwierdzić, że recenzował on przede wszystkim prace z tego zakresu, który sam badał. Niemal wszystkie recenzje mają ponad dziesięć stron objętości, w większości obejmują szczegółową prezentację omawianej pracy, często wiązaną z uwagami co do stanowiących podstawę rozważań źródeł. Tak zbudowane wywody zmerzą do klarownych konkluzji, zawierających ocenę metody i miejsca recenzowanej pracy w romanistycznym dyskursie. Już na tej podstawie można stwierdzić, że prezentowana praca stanowi istotne ułatwienie w dostępie do ponad stu wnikliwych recenzji wzbogacających obraz ustaleń romanistów drugiej połowy XX i początku XXI stulecia. Wskazana na wstępie dyskusja o modernizacji oceny dorobku naukowego prowokuje jednak, aby z jej perspektywy spojrzeć na obszerny zbiór recenzji, czyli podstawowego dotąd instrumentu krytyki naukowej. Skłania, aby zapytać, jakie wnioski płyną z porównania konkluzji recenzji Alberto Burdese z „liczbą cytowań” recenzowanego dzieła, dającą się dziś ustalić za pomocą, zalecanego dla oceny naszego dorobku, instrumentu elektronicznego Scholar Google?² Przeprowadzenie takiej analizy wszystkich 119 recenzji Burdese wykracza poza możliwości niniejszej prezentacji. Nie chodzi jednak o precyzyjną analizę statystyczną, ale o to, czy można dostrzec jakąś prawidłowość w relacji między wykazaną liczbą cytowań dostępnych już od dziesięcioleci prac a wyrażoną co do nich opinią padewskiego recenzenta. Opierając się na swoim doświadczeniu, uczynię przedmiotem takiego porównania te spośród zrecenzowanych prac, które dotyczą podstawowych pojęć, instytucji, czy problemów metodologicznych romanistyki. Wybór ten obejmuje: Th. Mayer-Maly, „*Locatio-conductio*”. *Eine Untersuchung zum klassischen römischen Recht*, München 1956; A. Magdelain, *Le consensualisme dans l'edit du préteur*, Paris 1958; D. Medicus, „*Id quod inest*”. *Studien zum römischen Recht des Schadenersatzes*, Köln-Graz 1962; H.P. Benöhr, *Das sogenannte Synallagma in den Konsensalkontrakten des klassischen römischen Rechts*, Hamburg 1965; L. Capogrossi Colognesi, *La struttura della proprietà e la formazione dei „iura prediorum” nell'età repubblicana*, Milano 1976; M. Kaser, *Römische Rechtsquellen und angewandte Juristenmethode: zum Teil grundlegend erneute Abhandlungen*, Wien-Köln-Graz 1986; D. Jonston, *The Roman Law of Trusts*, Oxford 1988; F. Gallo, „*Synallagma*” e „*conventio*” nel contratto. *Recerca degli archetipi della categoria contrattuale e spunti per la revisione di impostazioni moderne. Corso di diritto romano*, Torino 1992; M. Pennitz, *Der „Enteignungsfall” im römischen Recht der Republik und des Prinzipats. Eine funktional-rechtsvergleichende Problemstellung*, Wien-Köln-Weimar 1991 i A. Guzmán Brito, *Historia de la interpretación de las normas en el derecho romano*, Santiago de Chile 2000. Wśród wskazanych prac wyróżnia się liczbą cytowań (43) praca J. Jonstona poświęcona fideikomisom która została oceniona przez Alberto Burdese jako „studium oparte na głębokiej znajomości źródeł i literatury dotyczącej instytucji fideikomisu, [...] w którym szczególnie pomyślne wydaje się zrealizowanie zamiaru autora historycznej rekonstrukcji instytucji postrzeganej w jej aspektach techniczno-prawnych, w ścisłym związku z kontekstem społecznym, w którym ona powstała i ewoluowała” (t. 1, s. 694-695). Stosunkowo dużo, bo siedemnaście cytowań wykazuje monografia Th. Mayer-Maly'ego o *locatio conductio*, co do której Burdese konkludował, iż „należy uznać staranność, z jaką przepro-

² Zob. wyjaśnienia do programu *Ankieta jednostki 2005-2009*, pkt 8. Dane o publikacjach naukowych i monografiach (liczba cytowań z afiliacją jednostki). Program dostępny na www.opi.org.pl (25.07.2010).

wadzona została całość rozważań, staranność analizy problemów, powoływania źródeł i literatury, prowadzące do precyzji informacji i do najgłębszego dotychczas przeanalizowania tak różnorodnej i trudnej problematyki” (t. 1, s. 74). Nie mniej pozytywna jest ocena pracy L. Capogrossi Colognesi o własności i służebnościach gruntowych (9 cytowań), którą kończy konkluzja, iż „liczne uwagi krytyczne w niczym nie uchylają uznania za rozległość dzieła [...], metodę, wyważenie ocen, co pozwala uznać, iż zajmuje ona obiektywnie pierwsze miejsce we współczesnej literaturze romanistycznej (t. 1, s. 328). Jednoznacznie pozytywne oceny dotyczą też niektórych spośród wybranych prac, które wykazują znacznie niższą liczbę cytowań, a nawet ich brak. Prezentując jedną z późnych prac M. Kasera, poświęconą metodologii prawniczej (3 cytowania), Burdese stwierdził, że „szerokość nakreślonej przez autora panoramy problemów, nieskończone bogactwo proponowanych przez niego rozwiązań [...] jest wielką lekcją stylu życia i metody badawczej Mistrza” (t. 1, s. 625). W konkluzji recenzji pracy F. Gallo dotyczącej zobowiązań wzajemnych (4 cytowania) czytamy, iż „jest to dzieło [...] które wyraża autentyczną pasję autora do dydaktyki prawniczej, ale także dla ludzkiego wymiaru prawa, które ma swój pierwowzór w historii myślenia rzymskiej jurysprudencji” (t. 2, s. 115). Wykazująca tylko jedno cytowanie monografia austriackiego romanisty M. Penitza została oceniona w konkluzji jako „dzieło staranne i pogłębione, charakteryzujące się wielką równowagą co do przyjętych założeń metodologicznych, [...] w którym główna idea autora jest bez wątplenia do przyjęcia (t. 2, s. 146). Z jeszcze wyraźniejszą aprobatą Alberto Burdese przyjął nieobecną w wykazie cytowań Scholar Google pracę A. Guzmána Brito poświęconą historii interpretacji w prawie rzymskim. W konkluzji recenzji tej pracy czytamy w szczególności, że „poprawność metody, szerokość badań, trafność uzasadnień źródłowych i doktrynalnych, spójność tego wszystkiego sprawia, [...] że mamy opracowanie, którego brakowało w literaturze romanistycznej i nie brak powodów, aby dostarczało elementów użytecznych także w refleksji o interpretacji współczesnego prawa pozytywnego” (t. 1, s. 290). Z drugiej strony, niektóre z wybranych prac obecne w indeksie cytowań Scholar Google spotkały się z istotnymi uwagami krytycznymi Burdese. Lektura monografii A. Magedlaina poświęconej kontraktom konsensualnym (7 cytowań) doprowadziła padewskiego recenzenta do stwierdzenia, że „skierowanie uwagi ku pracy skłania go do tego, by nie zgodzić się z centralną tezą autora” (t. 1, s. 111). W ocenie pracy poświęconej klauzuli *id quo interest* napisanej przez bardzo znanego niemieckiego romanistę i cywilistę D. Medicusa (6 cytowań) Burdese zaakcentował, że „spojrzenie na średniowieczną doktrynę *interesse* pozwoliłoby autorowi na pełne konkluzje co do miejsca rzymskiego myślenia na drodze powstawania współczesnej ogólnej teorii *interesse*, stanowiącego fundamentalne pojęcie prawa regulującego odszkodowanie” (t. 1, s. 206). Istotne uwagi krytyczne zostały wypowiedziane pod adresem monografii H.P. Benöhra o zobowiązaniach synallagmatycznych (4 cytowania). Alberto Burdese ocenił ją bowiem jako „opracowanie interesujące, [...] w pewnych przypadkach schematyczne, z ogólną tendencją do szkolnego dogmatyzmu, w którym brakuje przede wszystkim dążenia do pogłębienia w odniesieniu do poszczególnych rozstrzygnięć, które autor uznaje za wyraz obecności idei synallagma w myśleniu rzymskich prawników” (t. 1, s. 224). Na wyróżniającą się w zakresie liczby cytowań pozycję pracy D. Jonstona, bardzo pozytywnie ocenionej przez Burdese, wpłynął prawdopodobnie fakt, że wydana została po angielsku przez Oxford University Press³. Pozostałe objęte rozważaniami prace skłaniają do stwierdzenia, że nie ma związku między wyrażoną przez Burdese oceną wartości naukowej recenzowanej pracy a licz-

³ Przykładem wyróżniającej się liczbą cytowań pracy romanistycznej (486 cytowań) jest napisana po angielsku, wykorzystywana zarówno w dyskursie romanistycznym, jak i debacie o współczesnych problemach prawa praca R. Zimmermanna, *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, wyd. 1 – 1990, wyd. 2 – 1996. Określany jako podstawowy podręcznik prawa rzymskiego XX stulecia, M. Kasera, *Das römische Privatrecht. Erster Abschnitt, das altrömische, das vorklassische und klassische Recht*, München 1971 wykazuje 281 cytowań.

bą cytowań w Scholar Google. To spostrzeżenie, oparte na doświadczeniu jednego z najbardziej znanych romanistów europejskich XX stulecia, zachęca, aby w dyskusji o modernizacji metod oceny naukowego dorobku dostrzec także prezentowany zbiór jego recenzji. Przypomina on bowiem, że publikowane, krytyczne naukowo recenzje pozostają najbardziej precyzyjnym instrumentem oceny rezultatów badań z zakresu prawoznawstwa. Patrząc ku przyszłości, prezentowana książka inspiruje do budowania łatwo dostępnych zbiorów takich recenzji jako istotnych, funkcjonalnych instrumentów oceny aktywności naukowej na określonych obszarach prawoznawstwa.

WOJCIECH DAJCZAK (Poznań)

Terra, mare et homines, II. *Studies in Memory of Profesor Tadeusz Łoposzko* [Res Historica tom 29, 2010], Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010, ss. 234

W roku 2009 minęło 15 lat od śmierci prof. dr. hab. Tadeusza Łoposzki, wieloletniego profesora i kierownika Zakładu Historii Starożytnej w UMCS w Lublinie. Dla upamiętnienia tej rocznicy wydany został (pod redakcją H. Kowalskiego i P. Madejskiego) osobny tom Res Historica, periodycznego wydawnictwa Instytutu Historii UMCS. Zatytułowany został jako *Terra, mare et homines* II, ponieważ w roku 1994 ukazał się tom *Annales UMCS* (Sectio F Historia, vol. XLIX) z tytułem: *Terra, mare et homines. Volumen in memoriam Thaddei Łoposzko*. Miał to być rocznik dedykowany prof. Tadeuszowi Łoposzce dla uczczenia jego 65. rocznicy urodzin i 40-lecia pracy naukowej. Niespodziewana śmierć 3 sierpnia 1994 roku spowodowała, że tom ukazał się jako Księga pamiątkowa (ze „Wstępu” W. Śladkowskiego).

Życiorys i bibliografię prac Tadeusza Łoposzki można znaleźć w tymże tomie *Annales* (s. 9-26; rocznicowe wspomnienie w omawianej Res Historica (s. 13-16; wszystkie autorstwa H. Kowalskiego). Tu wypada przypomnieć najważniejsze badania i osiągnięcia Profesora. Absolwent Uniwersytetu Warszawskiego, uczeń takich profesorów jak Iza Biezuńska-Małowist (seminarium magisterskie), Kazimierz Kumaniecki, Rafał Taubenschlag, po studiach związał się całym naukowym życiem z Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Doktorat na temat *Plebs rzymski w Rzymie w okresie schyłku republiki* obronił na Uniwersytecie Warszawskim (1961) pod kierunkiem prof. Izy Biezuńskiej-Małowist, zaś w roku 1973 na podstawie rozprawy habilitacyjnej (*Podstawy społeczne ruchu Publiusza Klodiusza*) uzyskał stopień doktora habilitowanego. W roku 1974 ukazała się drukiem jego książka *Trybunat Publiusza Klodiusza w świetle źródeł i historiografii* (PWN). Profesurę osiągnął w 1982 roku.

Koronną dziedziną prof. Tadeusza Łoposzki stała się historia społeczna starożytnego Rzymu. Wymienić tu należy choćby monografie z tego zakresu, a mianowicie *Historię społeczną republikańskiego Rzymu* (Warszawa 1987) oraz *Zarys dziejów społecznych cesarstwa rzymskiego* (Lublin 1989). Książki bardzo cenione i dzisiaj trudno osiągalne. Jednocześnie stał się Łoposzko znany jako autor poczytnych książek z dziejów żeglugi i wojen morskich: *Tajemnice starożytnej żeglugi* (Gdańsk 1977), *Starożytne bitwy morskie* (Gdańsk 1992), *Katastrofy antycznych flot wojennych* (Lublin 1993) czy *Starożytni piraci Morza Śródziemnego* (Lublin 1994; pośmiertnie). Pośmiertnie ukazała się też interesująca książka o wulkanicznej katastrofie wyspy Thera (Santorini) w kontekście upadku kultury minojskiej i Atlantydy (*Największy kataklizm w dziejach ludzkości*, Lublin 1996). Już ta marynistyczna problematyka prowadzi do